

УДК 331.55(477.8)

*М. В. Бачинська,**к. е. н., науковий співробітник відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів
ДУ "Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України", м. Львів
ORCID ID: 0000-0002-4589-308X**І. Є. Бараняк,**провідний інженер відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів
ДУ "Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України", м. Львів
ORCID ID: 0000-0002-1467-0262*

DOI: 10.32702/2306-6806.2019.12.71

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

*M. Bachynska,**PhD in Economics, Department problems of Social and Humanitarian Development of the Regions,
State Institution 'Institute of Regional Research named after M. I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine
I. Baranyak,**Senior Engineer of Department problems of Social and Humanitarian Development of the Regions,
State Institution 'Institute of Regional Research named after M. I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine*

RECENT TRENDS OF MIGRATION ACTIVITY IN CARPATIAN REGION

У статті проаналізовано міграційні процеси Карпатського регіону. А саме: розглянуто основні показники, які будуть відображати динаміку міграційної активності Карпатського регіону, коефіцієнти міждержавної, внутрішньодержавної та загальної міграції, статеві розподіл емігрантів Карпатського регіону. Проаналізовано динаміку населення Карпатського регіону та встановлено, що внутрішня міграція населення Карпатського регіону носить урбаністичний характер, тобто пов'язана із його переміщенням з сільської місцевості у міську. Визначено рівень привабливості областей Карпатського регіону для мігрантів, як з території України, так і з-за кордону, а також здійснено аналіз міграційних потоків у розрізі їх міжрегіонального та міждержавного векторів. Більш глибокий аналіз первинних показників міграції в розрізі окремих областей Карпатського регіону дозволить виділити кластери регіонів, з яких найбільше відбувається потік мігрантів і які стають донорами здебільшого робочої сили.

Growing migration activity of population in Ukraine is reaching a large scale, especially with regard to working-age persons. Many countries already compete for attraction of employees to various economy sectors. The phenomenon will cause the misbalance in functioning of employment system and national labour market. More profound analysis of primary migration parameters across certain oblasts of Carpathian region will contribute to revealing the clusters of regions, which produce most migrants and become the donors of mostly workforce. Migration activity of population can be considered both on a national scale as a set of any movement of people in space and on a regional scale as a set of movements of people related to the change of residence for relatively long period. Migration of population can have the irreversible form of movement among settlements and short-term or circular and seasonal migration. The paper analyzes migration processes in Carpathian region. Main parameters showing the dynamics of migration activity in Carpathian region, coefficients of transnational, domestic and general migration and distribution of emigrants of Carpathian region by gender and age are examined. Growing migration activity leads to changes in ekistics-settlement structure of the territory under research. Analysis of the dynamics of population in Carpathian region brings us to conclusion that domestic migration of population in Carpathian region is of

urbanistic nature, i.e. it is related to movement from rural area to urban. Migration flows are analyzed across their transnational and interregional vectors to define the level of Carpathian region's attractiveness for migrants both from the territory of Ukraine and from abroad. The age structure of migrants coming to Carpathian region, which is very important for analysis of migration processes, is examined and the countries hosting most migrants from Carpathian region are determined.

Ключові слова: міграційна активність, міграційні процеси, переселення, робоча сила, статевовіковий розподіл.

Key words: migration activity, migration processes, movement, workforce, distribution of gender and age.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасному світі все більше уваги приділяється питанням міграції, зокрема занепокоєння викликає саме зростання міграційної активності. У разі збільшення обсягу виїзду мігрантів, особливо осіб працездатного віку досягає значних масштабів. Багато країн вже почали конкурувати між собою щодо залучення працівників у різні сфери економіки. Це явище спричинить до дисбалансу у функціонуванні системи зайнятості та національного ринку праці. Більш глибокий аналіз первинних показників міграції в розрізі окремих областей Карпатського регіону дозволить виділити кластери регіонів, з яких найбільше відбувається потік мігрантів і які стають донорами здебільшого робочої сили. Міграційну активність населення можна розглядати як у національному масштабі — це сукупність будь-яких переміщень людей у просторі, так і на регіональному рівні, як сукупність переселень людей, пов'язаних зі зміною ними місця проживання на відносно тривалий термін [6, с. 32]. Міграція населення може мати як безповоротну форму руху населення (переселення) між поселеннями, так і не тривалу або м'ягкотерміну та сезонну міграцію. Зростання міграційної активності призведе до змін в екістико-поселенській структурі досліджуваної території.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Міграція населення є складним суспільним феноменом, що вивчається багатьма науками, зокрема історією, правознавством, економікою, демографією, географією, соціологією тощо. У трактуваннях поняття "міграція" немає одностайності. Існує дуже багато поглядів на сутність цього явища, що знайшло відображення у розмаїтті визначень цього феномену. Дослідження різноманітних аспектів міграції, зокрема, міграційної активності висвітлено в працях науковців міжнародного рівня, як-от: Д. Маккензі та Д. Массей. Дослідженнями міграції в Україні займаються науковці НАН України, Е.М. Лібанова, О.В. Позняк, О.А. Малиновська, У.Я. Садова, А.К. Семів. Проте потреба дослідження міграційної активності настільки актуальна у сучасних умовах, що потребує постійного та ґрунтовнішого вивчення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Проаналізувати динаміку населення Карпатського регіону та визначити рівень привабливості областей Карпатського регіону для мігрантів, як з території України, так і з-за кордону в розрізі їх міжрегіонального та міждержавного векторів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Природне відтворення населення як Карпатського регіону зокрема, так і України загалом характеризується зазвичай від'ємними показниками. Звужений тип при-

родного відтворення прискорює процеси старіння населення, призводить до деформації статевовікової структури, зменшення частки економічно активного населення та дефіциту робочої сили на ринку праці. Міграція в даному випадку може виступати як фактор стабілізації демографічної ситуації за сприятливих умов або посилювати деструктивні процеси в демографічній сфері в зворотному випадку. Спробуємо на основі даних офіційної статистики визначити основні тенденції міграційної активності населення Карпатського регіону.

У 2010—2018 рр. кількість населення областей Карпатського регіону за рахунок міграції зросла на 17,3 тис. осіб або 65 осіб на 100 тис. населення (табл. 1). Рівень імміграції незначно перевищував рівень еміграції. Такий стан справ дозволяє зробити припущення, що починаючи з 2011 року Карпатський регіон змінив свій міграційний статус з донора людських ресурсів на реципієнта. Міграційні рухи призвели до змін в екістико-поселенській структурі досліджуваної території. Якісний аналіз населення Карпатського регіону в 2010—2018 роках засвідчив, що внутрішня міграція населення Карпатського регіону носить урбаністичний характер, тобто пов'язана із його переміщенням з сільської місцевості у міську.

Загалом рівень міграційного приросту в міських поселеннях в 9 разів вищий ніж у сільській місцевості. Так, у 2010—2018 рр. чисельність мешканців міст за рахунок міграції зросла на майже 12 тис. осіб, водночас у сільській місцевості — лише на 1,3 тис. осіб.

Більш глибокий аналіз первинних показників міграції в розрізі окремих областей Карпатського регіону дозволяє виділити два кластери регіонів: донорів (Закарпатська область) та реципієнтів (Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька) людських ресурсів.

Складний рельєф Закарпатської області (Карпатські гори займають 80% території Закарпаття) сприяв збереженню не лише культурних, обрядових, господарських традицій гірських українців, але й призвів до консервації способу життя та збереженні демографічної поведінки населення даної території. Іншими словами, Закарпатська область на фоні інших регіонів України знаходиться на попередньому етапі демографічного розвитку. Демонструє найвищі показники народжуваності поруч з доволі високими значеннями показників смертності. Кількість населення за рахунок природного приросту тут стабільно зростає, а міграція виконує функцію балансування чисельності людських ресурсів. За рахунок механічного приросту кількість населення у Закарпатській області у 2010—2018 рр. зменшилась на 6,5 тис. осіб, водночас як у Івано-Франківській, Львівській, Чернівецькій областях — навпаки зросла на 8,3 тис., 8,4 тис. та 7,1 тис. осіб відповідно.

Аналіз міграційних потоків у розрізі їх міжрегіонального та міждержавного векторів дозволив визна-

Таблиця 1. Основні показники, що відображають міграційну активність населення Карпатського регіону

Карпатський регіон	2010	2012	2014	2015	2016	2017	2018	2010-2018
прибуло, тис. осіб	67,8	68,0	60,7	67,0	46,3	56,1	77,6	574,5
вибуло, тис. осіб	68,6	66,4	57,4	64,4	42,7	51,7	74,8	557,2
сальдо міграції, тис. осіб	-0,8	1,7	3,3	2,6	3,6	4,4	2,8	17,3
коефіцієнт прибуття мігрантів (на 100 тис. осіб)	1 120	1 124	1 002	1 106	765	927	1 284	1054
коефіцієнт вибуття мігрантів (на 100 тис. осіб)	1 133	1 096	947	1 063	705	855	1 239	1023
коефіцієнт міграційного приросту (на 100 тис. осіб)	-13	28	55	43	60	73	46	65
коефіцієнт валової міграції населення (на 100 тис. осіб)	2 252	2 220	1 949	2 168	1 469	1 782	2 523	2077
Сальдо міграції (міські поселення), осіб	487	2 545	2 211	493	561	2 245	2 333	11 840
Сальдо міграції (сільська місцевість), осіб	-1 560	-227	-120	187	3 077	2 149	-141	1 308
Коефіцієнт міграційного приросту (міські поселення) у розрахунку на 100 тис. осіб	17	86	75	17	19	76	79	44
Коефіцієнт міграційного приросту у сільській місцевості (на 100 тис. осіб)	-50	-7	-4	6	100	70	-5	5

Джерело: побудовано авторами за даними [1–4].

чити рівень привабливості областей Карпатського регіону для мігрантів як з території України, так і з-за кордону. Зокрема коефіцієнт внутрідержавної міграції досліджуваної території у 2010–2017 рр. становив 47 осіб у розрахунку на 100 тис. осіб, тоді як значення коефіцієнта міждержавної міграції — лише 16 осіб на 100 тис. населення (табл. 2). Це свідчить, що Карпатський регіон загалом є більш привабливим у плані міграції для мешканців з інших областей України, ніж для приїжджих з інших країн. Ядрами притягання мігрантів з України виступають Івано-Франківська та Чернівецька область, а міждержавних — Чернівецька область.

Варто зауважити, що попри на позитивні тенденції в значеннях показників, які характеризують міграційну ситуацію, області Карпатського регіону порівняно з загальною тенденцією по Україні залишаються менш міграційно привабливими для іноземців. Як видно з рисунка 1, сальдо міждержавної міграції фіксує значення близькі

Таблиця 2. Коефіцієнт міждержавної, внутрішньодержавної та загальної міграції на 100 тис. осіб у 2010–2017 р. у розрізі областей Карпатського регіону

Адміністративні області	Роки									Разом за 2010-2017
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Коефіцієнт міждержавної міграції, на 100 тис. осіб										
Закарпатська	-5	-6	-12	-26	-57	-100	-31	5	-26	-26
Івано-Франківська	10	19	102	56	27	20	7	17	29	29
Львівська	-2	2	79	25	14	12	9	13	17	17
Чернівецька	40	43	145	79	68	39	3	51	52	52
Разом	6	10	75	30	11	-5	-1	18	16	16
Коефіцієнт внутрішньодержавної міграції, на 100 тис. осіб										
Закарпатська	-62	-32	-30	-72	-11	-32	-47	-13	-33	-33
Івано-Франківська	6	18	-3	13	63	117	2	89	34	34
Львівська	-30	-64	-111	-56	47	41	189	93	12	12
Чернівецька	30	57	35	75	86	71	-57	-11	32	32
Разом	-85	-91	-210	-105	195	211	266	240	47	47
Коефіцієнт міграції, на 100 тис. осіб										
Закарпатська	-67	-37	-42	-98	-68	-131	-78	-8	-59	-59
Івано-Франківська	17	38	99	69	90	138	9	106	63	63
Львівська	-32	-63	-31	-31	61	53	198	106	29	29
Чернівецька	70	100	180	155	154	110	-54	40	84	84
Разом	-13	-10	28	6	55	43	60	73	27	27

Джерело: побудовано авторами за даними [1–4].

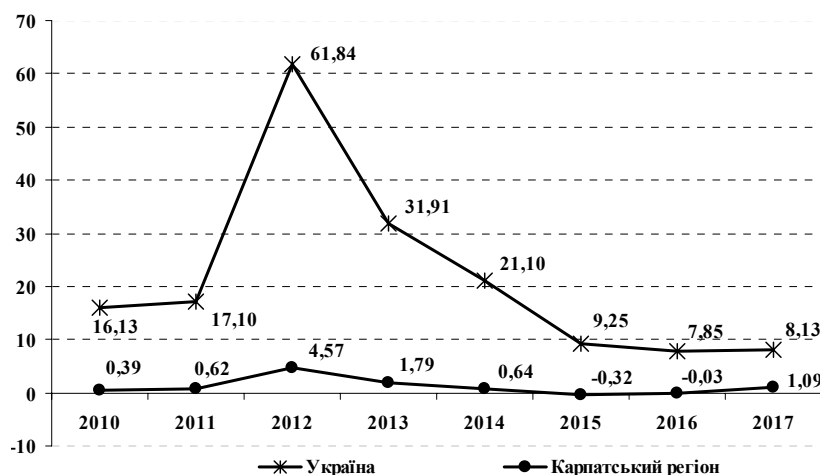

Рис. 1. Сальдо міждержавної міграції України та областей Карпатського регіону в 2010–2017 рр., тис. осіб

Джерело: побудовано авторами за даними [1–5].

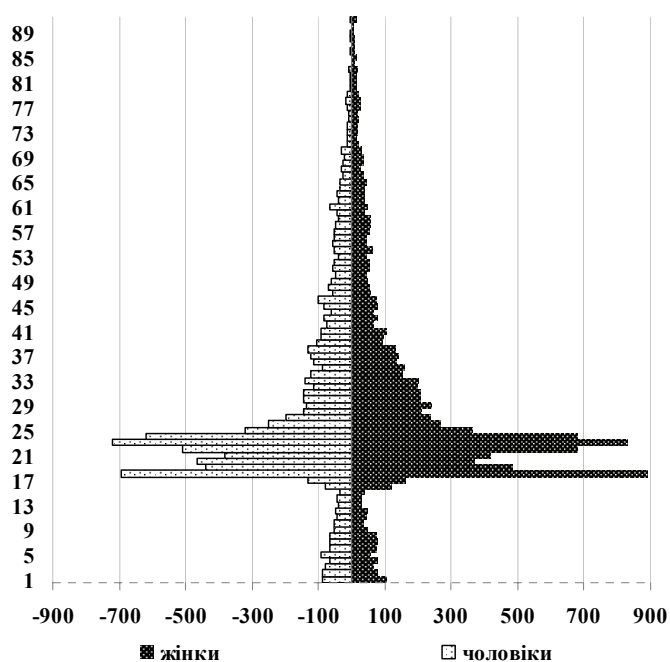

Рис. 2. Статевіковий розподіл емігрантів Карпатського регіону (на прикладі Львівської області) у 2015–2017 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [3].

до нуля. Протягом 2010–2017 рр. кількість населення в результаті міжнародної міграції зросла лише на 8,7 тис. осіб, водночас в Україні — на 173 тис. осіб.

Порівняльний аналіз статевікової структури емігрантів та іммігрантів на прикладі статистичних даних Львівської області дозволив зробити висновок, що близько 50% мігрантів, що переїжджають з Львівщини у інші регіони України чи закордон припадає на вік економічно активний вік 20–35 років. При чому найвищі значення (приблизно 10%) припадає на вік 22–23 роки, а це час завершення навчання в університеті. Зазвичай це молоді, неодружені кваліфіковані спеціалісти, що приїхали на навчання до Львова (рис. 2).

Така статистична інформація підтверджує гіпотезу про актуальність проблеми міграції жінок та чоловіків у молодому середньому віці та про розвиток соціальної, шлюбної, моральної, культурної кризи суспільства. Адже, молоді сім'ї залишаються розірваними, діти без належного нагляду та виховання батьків.

Під час аналізу міграційних процесів у регіоні важливе місце посідає вивчення вікової структури переселенців, які прибувають до Карпатського регіону та зокрема на Львівщину. Як бачимо з рисунка 3, такі міг-

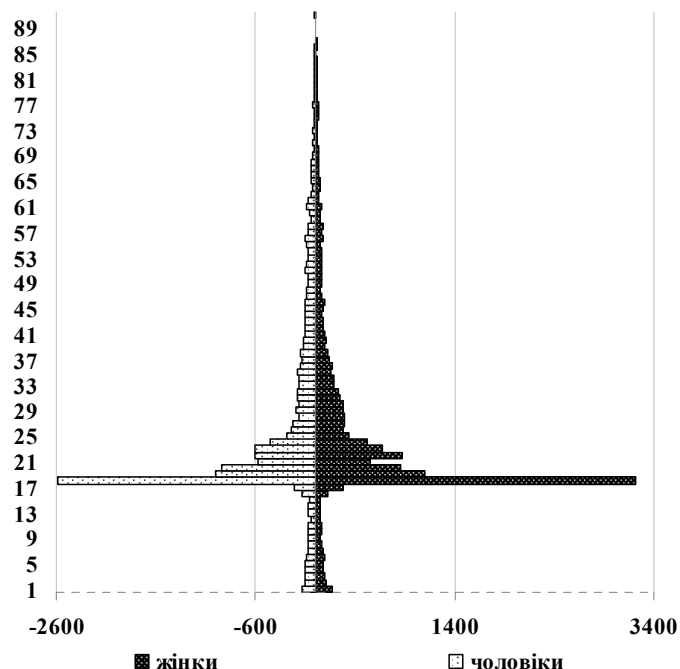

Рис. 3. Статевіковий розподіл іммігрантів Карпатського регіону (на прикладі Львівської області) у 2015–2017 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [3].

раційні потоки більш однорідні. Як у чоловіків, так і у жінок, активні імміграційні процеси мають місце лише у віці 17–20 років. Водночас, як у інших вікових групах — практично відсутні. Таку ситуацію можна пояснити через значний вплив освітньої міграції. Львівщина, а зокрема Львів, виступає науковим та навчальним центром Карпатського регіону, що притягує значну кількість іноземців-студентів, зокрема з менш розвинених та бідних країн. За переписами населення практично кожна п'ята особа у місті Львові — студент. Фактор демографічної кризи, який призводить до систематичного зменшення кількості вітчизняних абітурієнтів, змушує навчальні заклади Карпатського регіону та м. Львова зокрема включатися у боротьбу та створювати сприятливі умови для залучення додаткових студентів з-за кордону.

Дані свідчать, що по завершенні навчання більшість студентів або повертається на Батьківщину, або продовжують навчання та шукають роботу в більш економічно забезпечених країнах Європейського союзу.

Детальний аналіз показників міграції за країнами походження емігрантів та іммігрантів, дозволив визначити топ-10 країн реципієнтів та донорів для областей Карпатського регіону.

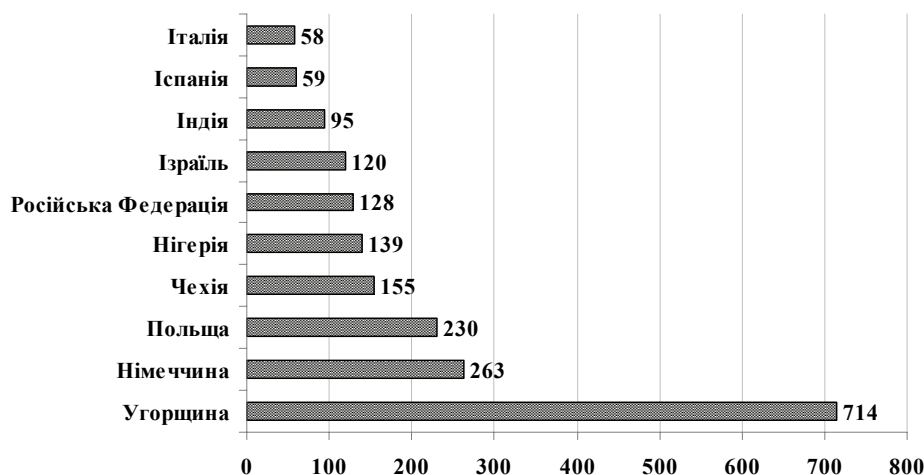

Рис. 4. Топ-10 країн-реципієнтів міграції Карпатського регіону в 2016–2017 рр., осіб

Джерело: побудовано авторами за даними [1–4].

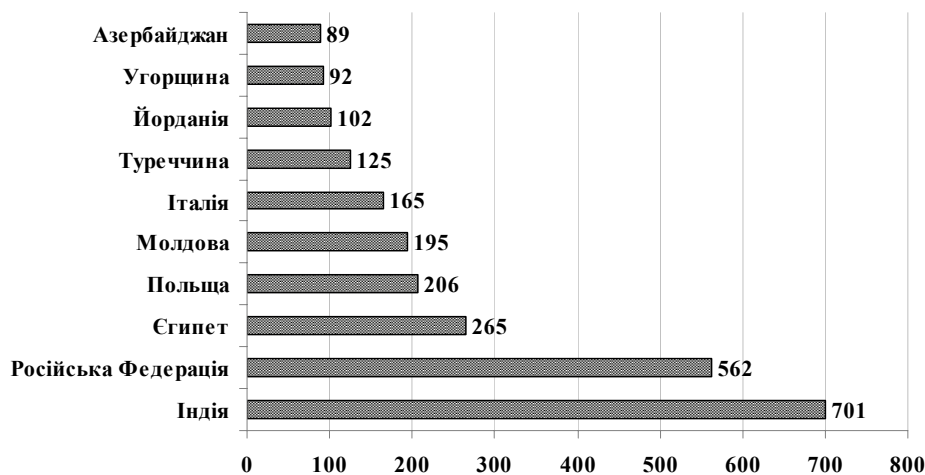

Рис. 5 Топ-10 країн-донорів міграції для Карпатського регіону в 2016–2017 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [1–4].

За географічним принципом у 2016–2017 рр. найбільша кількість емігрантів з Карпатського регіону припадає на Угорщину (714 осіб), на другому, третьому та четвертому місцях відповідно — Німеччина (263 особи), Польща (230 осіб) та Чехія (155 осіб). Оскільки саме ці країни завжди історично притягували трудових

мігрантів з України, то такі результати лише підтверджують, що трудова міграція залишається основним фактором вищтовування людських ресурсів за межі Карпатської територіальної суспільної системи. З іншої сторони, варто розуміти, що дані офіційної статистики не враховують тих, хто працює нелегально, сезонно та при-

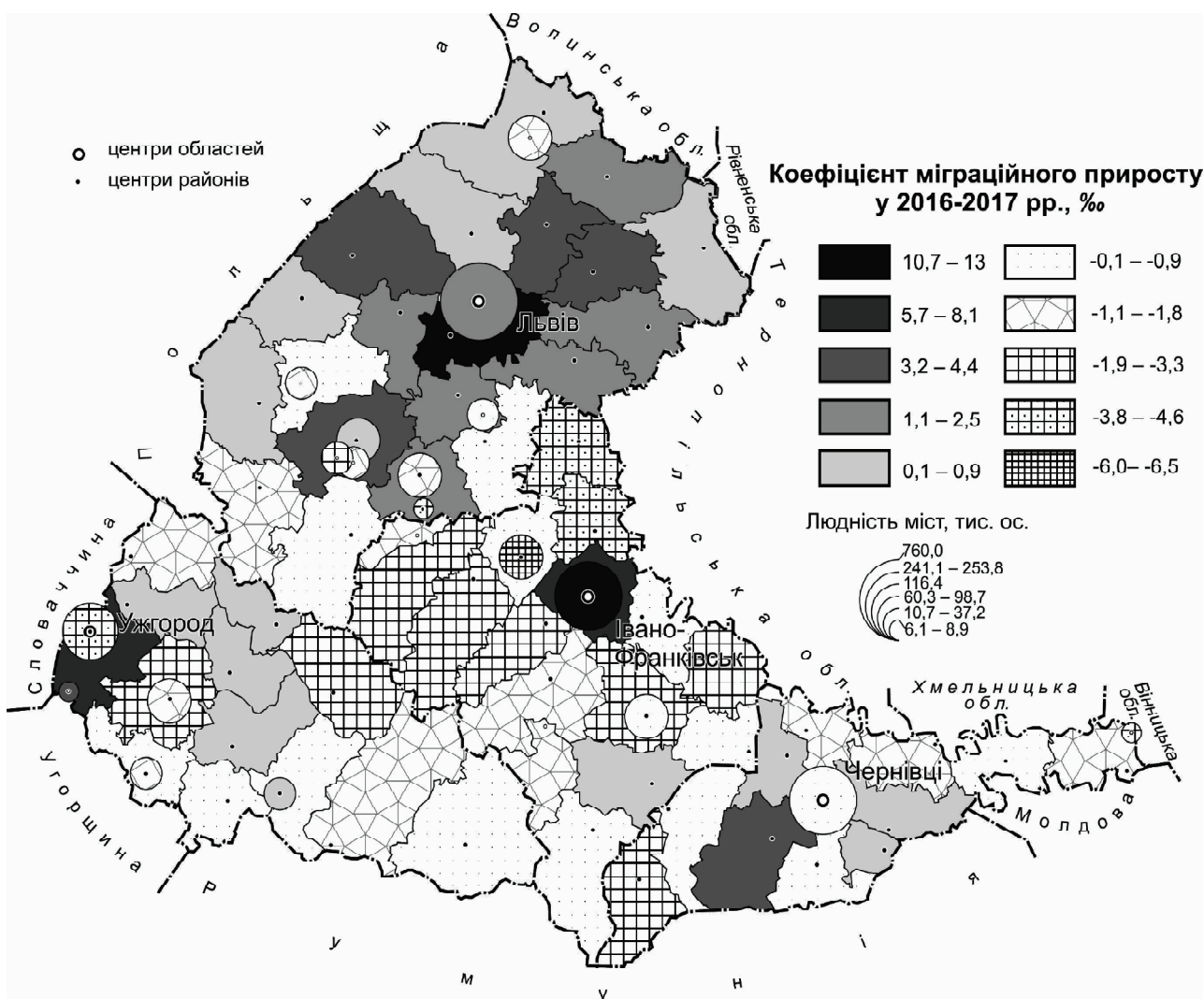

Рис. 6 Коефіцієнт міграційного приросту (скорочення) чисельності населення Карпатського регіону України у 2016–2017 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [1–4].

ховує факт переїзду в іншу країну, а тому справжні обсяги міграції карпатських українців з метою працевлаштування є набагато вищими.

Структурний аналіз міграційних потоків, що спрямовані з Карпатського регіону закордон дозволив підтвердити тезу про тісні міграційні зв'язки окремих областей регіону з державами, які географічно поєднані спільними кордонами. Так, практично 100% населення, яке офіційно виїхало з Карпатського регіону до Угорщини припадає на Закарпатську область, 72% емігрантів, що переїхали на постійне місце проживання до Польщі припадає на Львівську область.

Імміграційні потоки переселенців до Карпатського регіону в 2016—2017 рр. були спрямовані здебільшого з менш розвинених та перенаселених регіонів Африки та Азії. Серед лідерів варто відзначити Індію (701 особа), Єгипет (265 осіб), а також Російську Федерацію (562 особи) (рис. 5).

Будь-яка територіальна система в міру своїх географічних, економічних, соціальних, політичних особливостей є неоднорідною. В міграційній системі це призводить до виникнення своєрідних центрів притягання та відштовхування людських ресурсів. В залежності від умов, які формують середовище проживання мігрантів виникають ядра притягання та відштовхування мігрантів. Для того аби вибудувати архітектуру Карпатської міграційної системи, слід визначити міста та райони, які в міру свого економічного розвитку виконують роль донорів та реципієнтів людських ресурсів.

У 2016—2017 рр. найбільш міграційно привабливими адміністративно територіальними одиницями (АТО) Карпатського регіону України традиційно залишалися райони, що безпосередньо прилягають до обласних центрів і середніх міст регіону (Пустомитівський, Ужгородський, Тисменицький, Сторожинецький) та їхні райони-сусіди. Як правило, позитивний міграційний приріст у таких районах проявляється на тлі негативного сальдо міграцій у самих містах (у випадку Ужгорода, Трускавця, Стрия, Червонограда, Чернівців). Адже, окрім бажання проживати у приміській зоні, чи в безпосередній близькості до неї, чинником формування ТМС таких районів є те, що для значної частини працездатного населення немає необхідності змінювати місце проживання в зв'язку з роботою в місті, вони здебільшого є маятниковими мігрантами.

Серед міст обласного значення з позитивним сумарним сальдо міграції відзначимо міста Івано-Франківськ, Львів, Дрогобич, Хуст.

У розрізі областей Карпатського регіону слід окремо виділити Львівщину, де у 18 з 29 АТО чисельність населення в результаті міграції у 2016—2017 рр. зростає. Водночас вздовж гірських хребтів практично у всіх районах Карпатського регіону значення сальдо міграції фіксувало від'ємні значення.

ВИСНОВКИ

Виходячи з вищезазначеного та проаналізувавши динаміку населення Карпатського регіону, можемо зробити висновок, що міграційна активність таки стрімко зростає та кількість населення, що виїжджає постійно збільшується. Здійснивши аналіз міграційних потоків у розрізі їх міжрегіонального та міждержавного векторів, визначено рівень привабливості областей Карпатського регіону для мігрантів як з території України, так і з-за кордону. Велика кількість українських мігрантів з Карпатського регіону виїжджають з метою заробітку. Це можуть бути зокрема короткотермінові сезонні роботи з відповідною тривалістю поїздки на 3—6 місяців та тривалого перебування (понад 1 рік) або й на постійне перебування за кордоном. Найпоширенішими країнами, до яких прибувають українські мігранти з Карпатського регіону, є Польща, Чехія, Словаччина і

далі у глибокій Європі. Також не мало важливим аспектом є внутрішня міграція населення Карпатського регіону, котра носить урбаністичний характер, тобто пов'язана із його переміщенням з сільської місцевості у міську. Що свідчить про нерівномірне розселення населення, яке призводить до певного навантаження на систему зайнятості та добробуту населення певного регіону. Вивчивши вікову структуру мігрантів, можемо підтвердити актуальність проблеми міграції жінок та чоловіків у молодому середньому віці та про розвиток соціальної, шлюбної, моральної, культурної кризи суспільства. На підставі проаналізованих аспектів пов'язаних із зростанням міграційної активності виділимо окремі заходи, що зможуть регулювати та покращити роботу державної міграційної політики України. Зокрема зменшення кількості українського населення через еміграцію шляхом забезпечення гідних умов праці та відповідну заробітну плату у країні, де вони народилися; регулювати пільги та переваги як загальнонаціональної так і міждержавної міграції, створюючи соціальну диспропорцію між іммігрантами та постійним населенням; введення та реалізація державних соціально-економічних та культурних програм; боротьба з незаконною міграцією та торгівлею людьми; захист українських емігрантів за кордоном, регулювання та розвиток відносин з діаспорами; використання заощаджень працівників-мігрантів у підприємницькій діяльності на території України.

Література:

1. Головне управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>
2. Головне управління статистики у Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ifstat.gov.ua/>
3. Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/>
4. Головне управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Малиновська О. Міграційна політика України: стан і перспективи розвитку / О. Малиновська // Аналітична доповідь [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/malinovska-79a87.pdf> — К.: НІСД, 2010. — 32 с.

References:

1. Main Department of Statistics in the Transcarpathian region (2019), available at: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 19 September 2019).
2. Main Department of Statistics in Ivano-Frankivsk region (2019), available at: <http://www.ifstat.gov.ua/> (Accessed 19 September 2019).
3. Main Department of Statistics in Lviv region (2019), available at: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 19 September 2019).
4. Main Department of Statistics in Chernivtsi region (2019), available at: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 19 September 2019).
5. The official website of the State Statistics Service of Ukraine (2019), "Statistical information. Migration", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 19 September 2019).
6. Malinovskaya, E. (2010), "Migration policy of Ukraine: state and prospects", available at: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/malinovska-79a87.pdf> (Accessed 19 September 2019).

Стаття надійшла до редакції 20.11.2019 р.